

o širší dobový kontext, zejména oslavu jeho panovnické osoby. Značný prostor, který mocnár dostal na stránkách Rakovy monografie, se dá vysvětlit faktem, že byl stálíci v pruce se měnícím světě druhé poloviny 19. století, se značným přesahem do začátku století dvacátého. Rakouská monarchie za jeho vlády prošla mnoha změnami, vstoupila nejen do několika válek, ale zejména do období moderního světa.

Jiří Rak svou knihu napsal velice čtivým a poutavým stylem, podle mého názoru pro něho typickým. Takovýto styl dovoluje snadnou orientaci v textu, čímž se jistojistě otevírá širšímu spektru čtenářů, nikoli výlučně akademické obci. Lichotivému čtení napomáhá i celá řada citací dobových básní a říkanek, kterými autor šikovně proložil celý text. Totéž můžeme prohlásit o množství obrazového materiálu.

Rakovo dílo je rovněž kvalitním příspěvkem do diskuze o mezerách české historické paměti, a to zvláště tam, kde ukazuje, že panovnický dvůr nebyl v českých intelektuálních kruzích vnímán čistě negativně. Čtenáře tak může překvapit, kolik významných českých osobností veřejně vyjadřovalo císaři úctu. Podle mne se jedná o nesmírně pozoruhodnou publikaci, která by neměla ujít pozornosti žádného čtenáře, jenž se zajímá o české dějiny a snaží se více proniknout do minulosti českého národa.

Přes všechny vyřčené výtky je možné o knize prohlásit, že se autorův smělý pokus o navrácení Habsburků do české minulosti vydařil. V dnešní době, kdy dějepisectví již nemá pouze jeden ideologicky zaměřený základ, se jedná o knihu nesmírně důležitou. Je třeba doufat, že se v blízké době objeví více podobně orientovaných publikací, které ukáží dějiny i z jiného než z obecně známého úhlu pohledu.

Milan Miženko

**Martin, Hrdina – Kateřina Piorecká (eds.):
Historické fikce a mystifikace v české kultuře
19. století. Praha: Academia, 2014, 334 s.**

Sborník příspěvků z třiatřicátého ročníku symposia k problematice 19. století, konaného 21.–23. února 2013 v Plzni, je rozdělen do šesti

tematických částí, přičemž každá z nich se zabývá problematikou fikcí a mystifikací v určitém kontextu. Symposium tímto tématem chtělo poukázat na „aspekty mystifikačního chování, od vytváření historických fikcí pro potřeby rozvíjejícího se národního hnutí přes různé motivované pseudonymní veřejné vystupování po traktování cizího jakožto součásti českých národních tradic“. Příspěvky v časové ose od pozdního osvícenství až k moderně reflektovaly fikce a mystifikace různě, však většinou jakožto podvod, klam či iluzi, kamuflování skutečnosti, skrývání záměru, zametání stop, dokonce i hru.

Mystifikací v české moderní kultuře představil Jiří Rak, který mimo jiné uvedl, že ačkoli některá literární díla byla původně zamýšlena jako účelová mystifikace, byla využita a zneužita a pro širokou veřejnost se posléze stala obrazem reality. Příkladem mohou být Jiráskovy historické romány, jejichž autor se sám bránil tomu být považován za obraz popularizátora českých dějin. Tento obraz podpořili též socialističtí literární kritici, protože přiznání umělecké fikce by oslabilo propagandistické působení jeho díla. Snahu našich předků podpořit, posílit a vylepšit obraz minulosti rodícího se politického národa lze vidět i na příkladu archeologických fikcí. Michal Lutovský se zaměřil na dva archeologické nálezy, které přerostly do fiktivní konstrukce, a to poslední svatyni Černoboha a hrob Prokopa Holého. Ovšem podobně archeologové „nalézali“ hrob praotce Čecha, obětní místa starých Čechů i sídla bájných postav.

Stěžejní mystifikací 19. století byly *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, jimž je ve sborníku věnován celý jeden tematický blok, avšak prolínají se i v jiných příspěvcích. Na problematiku jejich falzifikace pohlíží Peter Deutschmann perspektivou systémové teorie Niklase Luhmana. Podle něj není ani tak důležitá otázka pravdivosti, ale sociální a kulturní relevance komunikačních praktik. Přitom irelevantní je záměr padělatelů, důležitější je však to, co vyprodukovali a sdělili. Onu pravdivost mystifikace ukazuje také Lenka Řezníková, která ji vnímá jako běžnou součást dobového společenského života, módní záležitost v salónním styku a komunikaci, tedy v úzkém vztahu k veřejnému mínění, které mystifikaci či

fikci mohlo trestat. Kontrola veřejného mínění způsobila neustálé vyhodnocování, zda něco je či není mystifikace, čímž se veřejnost udržovala v napětí a stavu ostražitosti.

Pavel Janoušek se ve svém příspěvku o Vladimíru Macurovi, na jehož dílo velká část příspěvků rovněž odkazuje, zabývá zrodem národní mytologie. Poukazuje na to, že Macura neodmítal rukopisná falza, snad největší mystifikaci 19. století, ale viděl je jako způsob svébytné cesty národa k jeho fungování, i když skrze iluze a mýty. Vlastenecké podvrhy byly nutnou součástí národního formování, neboť i fiktivní prvky v české kultuře národ ozvláštňují. Mystifikace byla Macurovi blízka též z důvodu její schopnosti vytvářet z ničeho něco, byla pro něj hrou, která překročila rámec padělání. Také Taťána Petrasová ve svém příspěvku poukazuje na mystifikaci jako typ herního chování, které souvisí s neexistencí vyvinuté společnosti, jež by mohla být nositelem české kultury. Jakmile je ovšem společnost ustanovena, prvořadou hodnotou se stává opravdovost a mystifikační postupy mizí.

Na mystifikační prvky ve výtvarném umění upozornili Roman Prah a Pavla Machalíková ve svém pojednání o životě Františka Horčičky, jehož vykresluje jako autora malířských falz staročeských rukopisů. Příspěvek pojednává o malířských podvrzích jako takových, z nichž nejznámější je úprava tesaného nápisu ve Svatovítské katedrále u busty Petra Parléře. Přestože Horčička byl realizátorem falzifikujících úprav starých památek, hlavní pro něj nebyl přímý prospěch, nýbrž touha vzbudit obdiv u kulturních mecenášů té doby. Na slavné a vymyšlené praotce českého výtvarnictví poukazuje Vít Vlnas, jenž se věnuje fikčním zakladatelům národního výtvarného umění, kteří pomáhali formovat národní sebevědomí, a jejichž odhalení posléze národ vnímal jako důkaz toho, že je sám natolik vyspělý, aby se bez podobných sebeklamů mohl obejít.

O málo známé, ale o to více zajímavé práci Jana Nerudy *Stručný dějepis Čech* referovala Václava Kofránková. Neruda v této publikaci české reálie převrátil naruby, čímž se střefoval jak do německých, tak i do českých národních i historických stereotypů, které odporovaly představám o emancipované české kultuře.

Přestože záměrně vše převrací, pozorný čtenář za textem spatří promyšlenou koncepci, skrze níž se Neruda vyrovnává se známými českými dějinnými mýty a stereotypy, stejně jako i s charakteristickými rysy české národní povahy. Jako hru se čtenářem lze chápat rovněž válečné habsburské zpravodajství, které se vyznačovalo snahou nalézt a ukázat čtenářům ideální typ hrdiny, avšak ne vždy pravdivě a objektivně. Autorka obrazu válečného zpravodajství jako mystifikace Marie Macková spatřuje mystifikaci jako vědomé vytváření mýtu a legendy na základě výběru dostupných informací.

Důležitým aspektem mystifikace je její pojmání jako formy hry. Jana Mezerová se tak zabývá mystifikací a instrumentalizací historie v ostrostřeleckých spolcích, načež ukazuje zvláštní význam konkrétních dějinných událostí, které se promítly do jejich reprezentací. U historie spolků je rozpoznatelná snaha autorů jejich pamětních listin posouvat vznik co nejdále do minulosti, což autorka vnímá jako snahu o historickou fikci a mystifikaci. Mystifikaci jako hru lze vidět i na příkladu recesistických spolků Šlarafie. Martin Pelc ovšem poukazuje na to, že tato mystifikační recesistická hra by měla být brána vážně. Šlarafie se vyznačovaly úctou k fiktivní autoritě, hierarchickou strukturou stavovské společnosti a humorem založeným na zesměšňujícím napodobování kulturních vzorů. Spolky vyrůstaly z jasně definovaného sociálního prostředí, důležitý byl původ i pohlaví, přičemž členy byla povětšinou městská inteligence. Ve své podstatě tak tyto spolky vytvářely sociální síť.

Mystifikace a fikce jsou pojmy, které mají různé významové pole a různí autoři si tak tyto pojmy mohou vykládat odlišně a používat je v rozličných kontextech. Na tento problém poukázal i jeden z příspěvků se snahou upřesnit pojmosloví literárních klamů. V českém prostředí je podle Lenky Pořízkové mystifikace vnímána ve spojitosti s hravými literárními žerty s účelem demaskovat stereotypy ovlivňující vnímání světa, přičemž v zahraniční literatuře nalezneme zpracovanější metodologické koncepce. Nicméně tento problém je patrný i v příspěvcích ve sborníku, z nichž je zřejmé, že mystifikace se stává pro jednotlivé autory často odlišně uchopeným fenoménem.

Ve sborníku značně ustoupila do pozadí snaha chápat mystifikace či fikce jako široce uchopitelné kulturní fenomény, ale především snaha analyzovat jejich společenský dopad. Problematika fikcí a mystifikací není zahrnována do společenského kontextu a široké kulturní pole tématu zůstalo až na pár výjimek spíše nevyužitě. Mystifikace totiž skýtá mnoho možností, avšak většina příspěvků byla svým zaměřením spíše literárněhistorickými či historickými s výjimkou národního formování bez reflexe míry společenského dosahu.

V kolektivní monografii nalezneme texty o fikcích a mystifikacích a o jejich autorech, a to jak známých, tak i těch méně známých, což představuje jednu z významných deviz knihy. Publikace celkově poskytuje obraz našich předků a jejich úsilí domýšlet si prvky národní kultury pro vylepšení obrazu minulosti i přítomnosti rodícího se svěbytného národa.

Kateřina Soukalová

Ivan Chorvát (ed.): *Volnočasové aktivity obyvatelov Slovenska. Poznatky z aktuálnych výskumov.* Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2011, 182 s.

Filozof Zdeněk Kratochvíl si při uvažování o vzdělání povšiml zajímavé věci, totiž že původní význam řeckého slova *scholé*, jež znamenalo volný čas, který můžeme věnovat péči o duši, se posunul ve svůj opak – ve školu, jejímž opakem je volný čas v podobě *prázdin*. V kontextu konzumní společnosti tyto prázdniny – mimo svět dětí posunutelné třeba masarykovským slovem *prázdeň* – dospěly do stavu, kdy je volný čas charakterizován takřka výhradně spotřebou. „Témata volného času a spotřeby není možné zkoumat odděleně“ (s. 7), tak zní základní teze, na níž je postavena kniha o volném čase obyvatel Slovenska, editovaná Ivanem Chorvátém. Chorvát se k tématu volného času, zejména trávení dovolené, dostal přirozeně, po monografii o dějinách cestování, kterou na stránkách vůbec prvního čísla *Historické sociologie* (1/2009) recenzoval Bohuslav Šalanda.

Kniha *Volnočasové aktivity obyvatelov Slovenska* začíná obsáhlou Chorvátovou studií, v níž autor nejprve stručně zasazuje volný čas do konzumní společnosti a popisuje sociologii volného času jako až nečekaně opomíjenou disciplínu, ačkoli hodnota volného času oproti významu práce neustále roste (s. 23). Hlavní část tohoto textu se opírá především o mezinárodní výzkum ISSP (International Social Survey Programme) *Volný čas a šport* z roku 2008 a o výzkum *Volný čas a dovolenkové správanie* z roku 2010. Většina dat však neukazuje nic příliš překvapivého. Slováci tráví nejaktivněji (tedy manuálními pracemi, procházkami nebo sportem) jarní, letní a podzimní soboty, zatímco nejméně aktivně (u televize, spánkem či u počítače) zimní všední dny. V uvedeném pořadí patří obecně k jejich nejčastějším volnočasovým činnostem sledování televize či DVD (denně či několikrát týdně přes 90 % respondentů), poslouchání hudby, setkávání s přáteli, manuální práce a počítač. Jako zajímavý se tu ukazuje poslech hudby, který sice představuje druhou nejčastější činnost, ovšem sami respondenti mu velký význam nepřikládají (což nepochybně souvisí s tím, že hudba nejčastěji funguje jako kulisa). Za pozornost stojí také skutečnost, že lidé ve velkých městech netráví méně času manuální činností než obyvatelé měst menších.

Velmi pozoruhodná kapitola Chorvátova textu srovnává trávení volného času obyvatel Bratislavy, Košic a jiných velkých měst (jako samostatné kategorie). Zejména rozdíl mezi Bratislavou a Košicemi jsou frapantní a rozmanité. Tak v Bratislavě sleduje televizi denně 62,5 % lidí, v Košicích 91 %; stres ve volném čase nikdy nepocítuje 20 % Bratislavanů, ale jen 3,5 % Košičanů, na pracovní povinnosti nikdy ve volném čase nemyslí 26 % Bratislavanů oproti 5,5 % Košičanů atd. Košice se ve všech datech výrazně odlišují i od jiných velkých měst, zvláště převahou pasivních činností. Je ovšem škoda, že z výzkumu nelze zjistit, zda jde o specifikum pouze Košic, nebo jestli obyvatelé jiných velkých měst tráví volný čas podobně. Ostatně Ivan Chorvát podotkl, že „zajímavá by v této souvislosti byla analýza (...) geograficky blízkého Prešova“ (s. 44).